

KATTA YOSHDAGI INSONLAR KOGNITIV FUNKTSIYASI PASAYISHINING AVTOMOBIL SHOVQINI BILAN BOG'LIQLIGI

*Qosimova G.Y. , Xaydarova S.
asalgulxon@gmail.com
Central Asian Medical University
Andijon Davlat Tibbiyot Instituti*

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti 2018-yilda yangilangan Atrof-muhit shovqini bo'yicha yo'riqnomalarini e'lon qildi. Bu qator izlanishlar natijalari, jumladan, kognitiv buzilishlar bo'yicha tizimli tahlillar asosida atrof-muhit shovqini ta'sirining tavsiya etilgan chegaraviy qiymatlari kiritilgan. Tadqiqotlarga ko'ra yo'l harakati shovqinining surunkali ta'siri keksa yoshdagi odamlarning kognitiv funktsiyasiga ta'sir qilishi mumkinligi haqida dalillar mavjud, ammo bu ma'lumotlar yaxshi o'rnatilmagan. Eksperimental tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, shovqin stressga javob beradigan vositachilikning ajralmas qismi bo'lgan miya tuzilmalarini kamaytiradigan stress omili sifatida ishlaydi. Boshqa tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, shovqin stressorlari oxir-oqibatda kognitiv qobiliyatlar, shu jumladan ijro etuvchi funktsiya uchun javobgar bo'lgan prefrontal korteksning disregulyatsiyasiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, shovqin gipotalamus-gipofiz-adrenal o'qni ham faollashtirishi mumkin, bu metabolik disregulyatsiya va kognitiv zararga hissa qo'shishi mumkin.

Ushbu tadqiqotning maqsadi shovqin ta'sirini modellashtirish va bir qator ijtimoiy-demografik, xulq-atvor va atrof-muhit xususiyatlaridan qat'i nazar, katta yoshdagi kattalar namunasida yo'l harakati shovqiniga ta'sir qilish va kognitiv funktsiya o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishdir. Biz ushbu tadqiqotda surunkali shovqin ta'siriga e'tibor qaratamiz, surunkali shovqinning har qanday ta'sirini o'tkir shovqindan ajratish uchun standartlashtirilgan formatda kognitiv testlar o'tkaziladi.

Tekshirish usullari. "Turar Joylarda, Jamoat Binolarida, Aholi Yashash Hududlarida Va Dam Olish Zonalarida Ruxsat Etilgan Shovqin Darajasining Sanitariya Qoidalari Va Me'yorlari"dan (Texnikaviy shartlar, SanQvaM 0008-20)da ko'rsatilgan shovqinni baholashning yangi umumiy metodologiyasiga muvofiq Farg'ona shaharidagi yo'l harakatidan kelib chiqadigan shovqinni baholash uchun foydalanildi. Har bir bino uchun shovqin ta'sir qilish qiymatlari hisoblab chiqilgan. Modellar individual ijtimoiy-demografik, xulq-atvor va atrof-muhit xususiyatlariga moslashtirildi. Tadqiqotda 20 nafar 60-74 yosh oralig'idagi insonlar tekshirildi. Ulardan 10 nafari shahar chekkasida va qolgan qismi shahar markazida yashaydi. Kognitiv Funktsiyani tekshirish maqsadida ulardan Hayvonlarni nomlash testi (Animal Naming Test), MOCA-testidan foydalanildi va o'zaro solishtirildi. Shahar markazidagi va shahar chetidagi shovqin darajasi akselometr orqali aniqlandi.

Olingan natijalar. Hayvonlarni nomlash (Animal Naming Test) va Moca-testlari bo'yicha o'lchanadigan katta yoshdagi odamlar orasida yo'l harakati shovqinining ta'siri salbiy bog'liqligi haqida ba'zi dalillarni topildi. Tekshirilgan ikki guruhlarda shahar markazida yashayotganlari stressga nisbatan ko'proq moyilligi aniqlandi. Ushbu assotsiatsiya havo ifloslanishiga ta'sir qilish bilan bog'liq ko'rinishi ham etiborga molik. Biz shovqin ta'siri va xotira yoki ishlov berish tezligi o'rtasidagi bog'liqlik haqida dalillarni topa olmadik.

Xulosa. Biz Hayvonlarni nomlash testi (ANT) tomonidan o'lchangan yoshi kattalar orasidan yo'l harakati shovqini ta'siri ijro etuvchi funktsiya bilan salbiy bog'liqligi haqida ba'zi dalillarni topildi. Biroq, bu assotsiatsiya havoning ifloslanishiga ta'sir qilish bilan bog'liq bo'lib tuyulishi. Shovqin ta'siri va global isish, xotira yoki ishlov berish tezligi o'rtasidagi bog'liqlik haqida dalillarni topilmadi.

Ushbu maqola hozirgi vaqtda demensiyaning yosharib borayotgani va uning sabablarini o'rganishga bir qancha qimmatli hissa qo'shadi. Birinchidan, yangi standart asosida yuqori sifatli modellashtirilgan shovqin ifloslanishi ma'lumotlarini to'plash va ularni bog'lash orqali batafsil ijtimoiy-demografik va xulq-atvor xususiyatlariga qo'shimcha ravishda turli xil kognitiv

o'lchovlarini o'z ichiga oladi. Bu tadqiqotga yo'l harakati shovqini va ushbu xususiyatlardan va idrok o'rtasidagi bog'lanishni aniqlashga imkon beradi. Ikkinchidan, ushbu tadqiqot amaliyotda hali keng o'rganilmagan bo'lsa-da, atrof-muhitning stress omillariga ayniqsa zaif bo'lgan katta yoshdagilar namunasiga qaratilgan. Bundan tashqari, ushbu boshqa ekologik stressor o'lchovimizdan mustaqil bo'lgan har qanday bog'liqliklarni ajratishga harakat qilish uchun quyi namunaviy tahlilga havo ifloslanishi haqidagi ma'lumotlarni kiritish ushbu tadqiqotning yangi yo'nalishlarini ochib beradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Murphy E, Folkner JP, Duglas O. Strategik atrof-muhit shovqinlarini xaritalashning hozirgi holati va yangi yo'nalishlari. Curr Pollut Rep [Internet]. 2020 yil [17-aprel, 2020-yilda keltirilgan]; Mavjud: <http://link.springer.com/10.1007/s40726-020-00141-9>
2. JSSV. Evropa mintaqasi uchun atrof-muhit shovqini bo'yicha ko'rsatmalar [Internet]. 2018 yil [2020 yil 2 martda keltirilgan]. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/383921/noise-guidelineseng.pdf?ua=1
3. Van Kempen E, Casas M, Pershagen G, Foraster M. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining Evropa mintaqasi uchun atrof-muhit shovqini bo'yicha ko'rsatmalari: atrof-muhit shovqini va yurak-qon tomir va metabolik ta'sirlarni tizimli ko'rib chiqish: xulosa. Int J Environ Res Public Health. 2018;15(2):379. <https://doi.org/10.3390/ijerph15020379>.

ZARAFSHON QO'RQXONASI BIOXILMA-XILLIGIGA ANTROPOGEN OMILLARNING TA'SIRI

Saliyeva Zuhro Bagibek qizi
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat Universiteti

Zarafshon qo'riqxonasi yoki Zarafshon milliy tabiat bog'i Zarafshon daryosi sohilida tashkil etilganidan buyon taxminan ikki asrdan ko'proq vaqt o'tgan to'qay o'rmonlarining maxsus o'simliklar jamoasiga ega bo'lgan tabiatning biologik xilma-xilligini saqlab qolish uchun noyob joydir.

Olimlarning ma'lumotlariga ko'ra, qo'riqxonada hududida 300 dan ortiq o'simlik turlari (jumladan 100 gektar dengiz shimoli va 14 gektar to'ranga sizofolia), 20 ga yaqin baliq, 218 turdagi qushlar, 26 turdagi sutemizuvchilar o'sgan. va boshqalar ham ro'yxatga olingan. Afsuski, tan olishimiz kerakki, hozirda O'zbekiston Qizil kitobiga kiritilgan o'simliklarning 2 turi, qushlarning 30 ga yaqin turi bu yerda yaqin vaqtgacha bu yerda Zarafshon qirg'ovulining yagona ko'p sonli populyatsiyasi, mo'jizaviy ravishda markaziy o'lkaning bir qancha zotlari yashagan. Zarafshon qirg'oqlarida, kanallarda va Mirzaariq kanallarida yashovchi osiyo suvsuyari saqlanib qolgan.

Qo'riqxonada Buxoro bug'ularini qayta tiklash bo'yicha ko'p yillik ishlar amalga oshirildi, bunda qator xalqaro ekologik tashkilotlar ishtirok etdi. Bu tur O'zbekiston Qizil kitobiga, Tabiatni muhofaza qilish xalqaro ittifoqining (IUCN) Qizil ro'yxatiga, ko'chib yuruvchi turlarni saqlash bo'yicha Bonn konventsiyasi (CMS) ro'yxatiga kiritilgan va respublikamiz Bonn konventsiyasini ratifikatsiya qilgan, va Bonn konventsiyasi homiyligida bu kiyik turlarini saqlash bo'yicha o'zaro anglashuv memorandumini va xalqaro harakatlar rejasi imzolandi.

Hozirgi vaqtda Zarafshon milliy tabiat bog'ining biologik xilma-xilligi yo'q bo'lib ketish xavfi ostida. Maqom pasayganidan keyin yuqori idoralar unga o'rmon xo'jaligi sifatida qaray boshladilar. 2019-2021 yillar davomida 1-2-kvartallar hududidan 400 tupdan ortiq ko'p yillik oq terak va oq majnuntol daraxtlari kesildi. 1-chorak hududidan Buxoro bug'usi va Zarafshon qirg'ovullari o'z naslini ko'paytirgan 11 gektar terak-to'qay massivi kesilgan.

Natijada hasharotlar, qushlar, sutemizuvchilar, jumladan, Qizil kitobga kiritilgan to'qay ko'k, kalxat kuya, to'qay koridalis, oq dumli burgut, yirik burgut va boshqa ko'plab hayvonlarning yashash joylari yo'q qilindi. Tozalash bahonasida bog'ning qo'riqlanadigan hududi hisoblangan 8-kvartal hududidan oqib o'tuvchi Mirzaariq kanali bo'yidagi ko'p asrlik oq terak va oq majnuntol daraxtlari to'liq kesildi. Natijada O'rta Osiyo otterining biotopi yo'q qilindi.